

Підгородецька М., здобувачка, ДонНУ імені Василя Стуса

МОНІТОРИНГ РОЗСЛІДУВАНЬ ПРО ДЕПОРТАЦІЮ РОСІЄЮ ДІТЕЙ З УКРАЇНИ. АНАЛІЗ МАТЕРІАЛІВ «СЛІДСТВО.ІНФО», «ЦЕНТРУ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ» ТА OSINT-СПІЛЬНОТИ MOLFAR

Актуальність створення журналістських розслідувань на тему депортації Росією дітей з України полягає в тому, що це питання стосується прав дітей на сімейне життя, освіти та здоров'я, які порушує Російська Федерація. Це може мати довгострокові наслідки для України та її громадян та зокрема є порушенням міжнародного права. Розповсюджені результати журналістських розслідувань можуть бути використані для привернення уваги міжнародної спільноти до цієї проблеми та зобов'язання Росії відповідати за свої дії. Крім того, розслідування можуть допомогти удосконалити процедури щодо повернення дітей в Україну та забезпечення їх захисту від депортації в майбутньому. Однак, необхідний аналіз таких розслідувань для встановлення якості, ефективності та повноти викладення інформації у матеріалах чи сюжетах на дану суспільно значущу тему. А також виявлення та аналіз похибок в роботі журналістів в рамках зазначеного жанру. Окрім того, важливо перевіряти чи розслідування не становлять шкоди для депортованих або повернутих з депортації дітей.

Ключові слова: журналістські розслідування, моніторинг, депортація дітей з України, злочини Росії, повернення, аналіз матеріалів, «Слідство.Інфо», Центр журналістських розслідувань, OSINT-спільнота Molfar.

За офіційними даними України, станом на 30 березня 2023 року російські окупанти депортували понад 19 тисяч українських дітей [1].

Актуальність створення журналістських розслідувань на тему депортації Росією дітей з України полягає в тому, що це питання має велике соціальне значення та стосується прав дітей. Російська Федерація вчиняє депортацію дітей з України під незаконними та фальшивими приводами, такими як «евакуація», «захист дітей від бойових дій» та «відпочинок». Ці дії

є порушенням міжнародного права та прав людини, оскільки вони призводять до порушення прав дітей на сімейне життя, освіту та здоров'я.

Депортація Росією дітей з України є серйозним питанням, яке може мати довгострокові наслідки для України та її громадян. Необхідно проводити ретельні розслідування цього питання щоб забезпечувати захист прав дітей відповідно до міжнародних стандартів.

Отже, створення саме якісних розслідувань є необхідним для з'ясування обставин депортацій та забезпечення захисту прав дітей. Розповсюджені результати журналістських розслідувань можуть бути використані для привернення уваги міжнародної спільноти до цієї проблеми та вимоги до Росії відповідати за свої дії. Крім того, розслідування можуть допомогти удосконалити процедури щодо повернення дітей в Україну та забезпечення їх захисту від депортації в майбутньому.

Метою саме цього наукового аналізу журналістських розслідувань про депортацію Росією дітей з України є встановлення якості, ефективності та повноти викладення інформації у матеріалах чи сюжетах на дану суспільно значущу тему. А також виявлення та аналіз похибок в роботі журналістів в рамках зазначеного жанру.

Окрім того, завданням є визначити чи досліджувані розслідування не становлять шкоди для депортованих або повернених з депортації дітей.

Для аналізу було обрано:

Фільм-розслідування «Втеча від росіян: історія порятунку викрадених українських дівчат» від журналістів «Слідство.Інфо». Презентований – 29 березня 2023 року.

Матеріал: «Херсонська історія гамельнського шуролова. Або як росіяни змушують цивільних виїхати» від Центру журналістських розслідувань. Опублікований 13 листопада 2022 року та розповідає про депортацію дітей з Херсонщини.

Матеріал «Українські діти, яких вкрала росія: скільки вже вивезено, хто за цим стоїть, місцеперебування дітей» від OSINT-спільноти Molnar, яка провела розслідування справи примусової депортації дітей з України. Опублікований 30 грудня 2022 року.

По-перше, обрані матеріали популяризуються та маркуються саме як «розслідування», що надає їм в очах суспільства більш вагомого значення та викликає більшу довіру, а отже несе прямий вплив на нього.

По-друге, ці розслідування ретранслюють та поширюють інші інформаційні медіа-ресурси.

Для аналізу вищевказаних матеріалів використано методологію та критерії оцінювання якості журналістських розслідувань від ГО «Детектор медіа» [2] (див. рис. 1).

Фільм-розслідування «Втеча від росіян: історія порятунку викрадених українських дівчат» від «Слідство. Інфо»

Фільм-розслідування «Втеча від росіян» розповідає про двох українських дівчат, яких російська влада маніпуляціями та обманом вивезла спочатку в тимчасово окупований Крим, а потім — в окупований Генічеськ.

Журналістка Юлія Химерик підтримувала спілкування з дівчатами, від них отримала унікальну інформацію про умови перебування, а згодом разом з колегами вирішили врятувати, адже Маші та Насті почали погрожувати військовою комендатурою й кинути у спеціальну яму для знущань.

Фільм викликав не лише позитивні відгуки, а й був помічений представником Офісу Генпрокурора України Юрієм Белоусовим.

Тож, зокрема, резонанс і оцінка людей, які займаються вирішенням цієї проблеми свідчать про справедливі максимальні три бали з трьох в категорії «актуальність» за критеріями ГО «Детектор медіа»: важливість теми, викриття та ексклюзивність.

Щодо роботи з джерелами, то представлені дані очевидно не запозичені, зібрані та проаналізовані журналістським колективом, а також за допомогою їх спілкування із головними персонажами історії.

В ході роботи використано інформацію щонайменше із трьох типів джерел:

- інтерв'ю зі свідками (окрім інтерв'ю з дівчатами журналісти отримали ще коментар батька однієї з дівчат);
- спілкування та запити до органів влади (коли журналісти намагалися отримати інформацію та допомогу від відповідних органів);
- зйомки прихованою камерою (ті матеріали, які дівчата приховано знімали на місці їх утримання росіянами).

Варто зазначити, що використання як джерела інформації, прихованої зйомки виправдане та умотивоване неможливістю журналістів особисто опинитися на місці де тримали депортованих дітей, а також безпекою дівчат, які здійснювали зйомку.

	"Центр ЖР"	MOLFAR	"Слідство.Інфо"	Максимальна кількість балів
Актуальність теми	1,5	2,5	3	3
Робота з джерелами	1,5	3	4	4
Баланс/Об'єктивність	0	0,5	2	3
Повнота	3,5	4,5	6	6
Візуальне/емоційне подання	0	0,5	5	6
Етика	3	4	5	5
Сумарний бал	9,5	15	25	

Рисунок 1. Оцінки журналістських розслідувань

Оригінальність прослідковується в поєднанні історії дівчат, з фільмуванням їх порятунку, а також з унікальними кадрами які демонструють реальність, яка чекає на дітей під час їх незаконної депортації росією.

Окрім того, залучено експертів для кращого розуміння проблеми. Зокрема, ми можемо бачити коментар правозахисниці та Радниці-уповноваженої президента України з прав дитини Дар'єю Герасимчук.

В розслідуванні наведено достатню кількість фактів для підтвердження поставленої гіпотези, а також на скільки це можливо під час війни та окупації, в повній мірі розкрито задану проблематику.

Відео-технічна частина фільму пропрацьована добре. Хороший монтаж, структуроване та послідовне подання матеріалу, а також відсутність тиску на глядача. Відео не має сцен жорстокого поводження та ефекту нагнітаючої атмосфери. Мова розслідування зберігає спокійний та виважений характер, без надання образливих чи упереджених висловів та оцінок.

«Херсонська історія гамельнського щуролова. Або як росіяни змушують цивільних виїхати» від «Центру журналістських розслідувань»

У роботі над матеріалом було зібрано, опрацьовано та структуровано низку фактів, що вказують на цілеспрямоване незаконне вивезення дітей з Херсонської та Запорізької області до окупованого Криму та російських регіонів. Проаналізовано послідовність дій окупаційної влади та пропаганди, які були застосовані для здійснення депортації дітей і в подальшому використання її для спонукання на «евакуацію» до росії й дорослого населення Херсонщини. Інформація подана в динаміці, зокрема розглянуті передумови/мотиви таких дій, процес їх втілення та наслідки.

Мову розслідування не можна назвати нейтральною, присутні упереджені та оціночні вислови. Не дотримано балансу думок, повноти розкриття проблеми та фактажу.

Не залучено експертів та не знайдено героїв, які прямо постраждали від незаконних дій окупантів чи свідків. Використано інформацію з інших джерел на які не всюди є посилання. Тобто наявна інформація, джерела якої не можна ідентифікувати. Власного відео-фото контенту немає, в роботі використано кілька запозичених кадрів.

Інформацію викладено односторонньо. Досліджувалися здебільшого заяви, дії та інформація зі сторони росії. Як це коментує українська сторона та чи відбуваються кроки для вирішення цієї проблеми не розкрито.

Розслідування «Українські діти, яких вкрала росія: скільки вже вивезено, хто за цим стоїть, місцеперебування дітей» від OSINT-спільноти Molfar

Для розкриття проблеми та доведення злочинності російської депортації проаналізовані та використані такі джерела інформації, як вивчення документів, банківські рахунки, юридичні дані, електронні бази/реєстри.

Всі витяги з документів можна відкрити та перевірити.

В матеріалі в повній мірі розкрито злочинну діяльність організації «Детям в руки», яку очолює Марія Львова-Белова – уповноважена при президентові росії з прав дитини, і через яку здійснюється депортація росією дітей з України. Також, крім неї встановили ще 14 людей, які пов'язані зі штабом «Детям в руки» та депортацією дітей.

Окрім того, OSINT-спільнота Molfar по звітуваннях «Детям в руки» ідентифікувала знаходження деяких вивезених дітей в одному з семи пунктів тимчасового базування на території рф. Додаючи візуальне зображення на карті цих локацій.

Мова розслідування є нейтральною та виваженою, без образливого контексту та суб'єктивних оціночних суджень.

Відео контент відсутній.

Зібрана доказова база матеріалу корисна для подальшого розслідування цієї справи на міжнародному рівні та покарання причетних до викрадення дітей осіб.

Оскільки в розслідуванні не фігурують окремі особи, як героїв матеріалу та немає жодних особистих даних про потерпілих, які могли б вплинути на їх долю, то даний матеріал не несе ніякої загрози для депортованих чи повернутих після депортації дітей.

Висновки.

Фільм-розслідування «Втеча від росіян» від «Слідство. Інфо», це якісна не лише журналістська, а й соціальна робота. Матеріал відповідає критеріям жанру та достойний називатися розслідуванням. Окрім того, може бути використаний не лише для притягнення до відповідальності причетних до таких злочинів, а й у розробленні можливостей звільнення інших депортованих дітей.

Матеріал «Херсонська історія гамельнського щуролова. Або як росіяни змушують цивільних виїхати» від «Центру журналістських розслідувань» - це скоріше аналітична стаття з використанням, а потім структуруванням інформації з відкритих джерел. Але для розслідування багато критеріїв не дотримано.

Матеріал «Українські діти, яких вкрала росія: скільки вже вивезено, хто за цим стоїть, місцеперебування дітей» від OSINT-спільноти Molfar - можна вважати розслідуванням, хоч і в дещо не типовому виконанні. Однак, найголовніше, це він відкриває нову приховану (на момент публікації) інформацію та приводить достатньо вагомих доказів.

Список літератури

1. Державний портал розшуку дітей "Діти війни". URL: <https://childrenofwar.gov.ua/about-us/>.
2. Методологія оцінювання якості журналістських розслідувань. ГО "Детектор Медіа". 04.06.2016. URL: <https://detector.media/monitoring/article/119360/2016-10-04-metodologiya-otsinyvannya-yakosti-zhurnalistykykh-rozsliduvan>